

نگهداری و مرمت کاغذ، حرفه‌ای جدید که نیاز به صبر و دقت دارد^۱

نوشته کلودیا گودریان^۲

ترجمه علی کسانی^۳

چکیده: مرمت کاغذ حرفه‌ای جدید است و باب مستقلی از ابواب مرمت بشمار می‌رود و در آن مرمت کار کاغذ پاره و خورده شده و آسیب دیده را با مهارت خاصی به کمک ابزار این حرفه ترمیم می‌کند و شبیه وضعیت اول آن می‌سازد. امروزه در آلمان در حدود ۳۸۰ متخصص ترمیم کاغذ در این حرفه اشتغال به کار دارند.

کلیدواژه‌ها: کاغذ، مرمت و نگهداری

مقدمه

یک روز در نوامبر ۱۹۶۶ رودخانه آرنو طغیان کرد و به بسیاری از آثار هنری فلورانس آسیب رساند و می‌توان گفت به جهان هنر لطمه زد. هر کدام از این آثار هنری بعد از حمام گلی که بر اثر طغیان رودخانه پدید آمد، تا اندازه‌ای تخریب شدند. البته مجسمه‌های مرمرین و برنزی را می‌توان بعد از شستشوی بسیار با آب تمیز کرد. اما با نقاشی‌ها، تابلوهای نقاشی روی فلزات، نقشه‌های

قدیمی زمین و آسمان و نقشه‌های نازکی که با گچ قرمز توسط رافائل و میکل آنژ ترسیم شده است و آثاری که در مخازن نگهداری می‌شد چه باید کرد؟ ساعتی از طوفان سپری نشده بود که در اثر رطوبت در این آثار لکه‌هایی

1. Conservation and preparation of paper, the new profession that needs patience and precision

2. Claudia Guderian

۳. عضو هیئت علمی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

مرکب پدید آمده بودند به کار رفت. این روش جدا از این که روشی مؤثر در ترمیم کاغذ پوسیده است، تقریباً به تمرین روزانه و مهارت زیادی نیاز دارد.

هورت باینتر^۴ از آشنایان مولر و استاد الهیات دانشگاه یینا از علاقه‌مندان کتاب و یک مجموعه دار بود. او در بیشتر ملاقات‌هایش با مولر، پسرش را به همراه می‌برد. روزی پسر هورت کار مولر را مشاهده کرد و این مقدمه‌ای برای حرفه آینده‌اش شد. وی در ابتدا کار صحافی کتاب را در ویمار^۷ آموخت و در آنجا بود که مرمت کار کتاب شد. او هم اکنون با روت هینریکس کارگاهی برای مرمت کتاب و نقاشی در هامبورگ دارد. اما درباره روت هینریکس^۸ دانمارکی باید گفت موشی او را به سوی حرفه مرمت کشاند. این خانم روزی هنگام نشان دادن تابلوی میرو^۹ به مشتری متوجه شد که کنار تابلوی نقاشی را موش خورده است. خشم از کار این حیوان کوچک او را ترغیب کرد که بر مرمت کاغذ توانا شود. پس از آن چند سال در وین نزد استاد فیشر، شیوه ترمیم گوشه‌های کاغذ و هزار و یک روش دیگر در مرمت کاغذ را تعلیم دید. وی روی میز پرنور خود که چهار چوب و شیشه آن جدا شده‌اند، هزار کار تخصصی انجام می‌دهد. او روزها با ماسک تنفسی و دستکش‌های پلاستیکی و در بیشتر اوقات عینکی با عدسی‌های کلفت و با تمرکز بر کار تخصصی خود، غرق در مرمت کاغذهای آسیب دیده است. آسیب‌هایی که از ریخته شدن قهوه روی کاغذ یا تاشدن گوشه‌های آن و یا پارگی پدید می‌آید. گاهی هم کاغذ به صورت چند تکه کوچک است که باید کنار هم جمع شوند و به شکل اول در آیند.

اما هدف مرمت کار چیست؟ چه زمانی کاغذ به

پدید آمد، همچنین ورق‌های کاغذ به یکدیگر چسبیدند، متعفن شدند، به صورت خمیر درآمدند و طعمه موش‌های کوچک و بزرگ و حشرات کاغذخوار، و سرانجام باکتری‌ها و قارچ‌ها شدند. مرمت در برابر این زوال سریع چه می‌توانست بکند؟ آنچه با روش‌های فنی و دانش علمی و تخصص برای مرمت کاغذ به کار می‌رود در برابر عظمت این آسیب اقدام کوچکی است. آن فاجعه هنری در استان توسکان موجب شد باب جدیدی در حرفه تخصصی مرمت کاغذ، نقاشی و کتاب پدید آید به طوری که امروزه حرفه مرمت کاغذ در کنار حرفه‌های مرمت لباس و مرمت تابلوهای روغنی مشاهده می‌شود و باب مستقلی از ابواب مرمت به شمار می‌آید به گونه‌ای که حیرت مردم را برمی‌انگیزد و آنها متعجبند که آیا می‌توان کاغذ را مرمت کرد و به شکل اولش بازگرداند. بعد از فاجعه هنری آرنو، استاد فیشر در وین درس‌هایی درباره مرمت کاغذ در دانشکده هنرهای تجسمی ارائه کرد. در آن کلاس‌ها، شاگردانش درباره مرمت اسناد کتابخانه‌ها و موزه‌های بزرگ و مجموعه‌های عمومی و خصوصی و رفع مشکلاتی که در این زمینه پدید می‌آید، آموزش دیدند به گونه‌ای که امروزه در آلمان نزدیک به ۳۸۰ متخصص ترمیم کاغذ و کتاب وجود دارد.

در اوایل دهه شصت میلادی در یینا^۵ گونتر مولر^۵ مرمت کار، آثار ارزشمند پاره پاره شده کتابخانه دانشگاهی را از نابودی نجات داد. او به دو طرف کاغذ پاره شده، ورق مقوایی پوشیده شده از یک لایه ژلاتین قرار داد. بعد کاغذ مورد ترمیم را دو پوسته کرد و برای محکم کردن، ورق نازک مخصوصی میان دو پوسته جای داد و از دو طرف پوسته‌ها را به این ورق نازک چسباند، سپس ورق مقوای ژلاتینی را از قسمت بیرونی کند. به این ترتیب روش بین در شکافتن کاغذ را ابداع کرد که تحولی در ترمیم کاغذ بود. این شیوه نخستین بار برای ترمیم نسخه‌های خطی باخ و کاهش اثر پارگی ورق‌هایی که با

4. Jena شهری در شرق آلمان
5. Günter Müller
6. Horat Beintker شهری در شرق آلمان
7. Weimar نقاش اسپانیایی
8. Ruth Henrix
9. Joan Miro

حالت اولش در می آید؟ در پاسخ به این پرسش ها، مرمت کاران نظرهای متفاوت و برداشت های گوناگونی دارند. در حالی که برخی مرمت کاران کاغذ ترمیم شده را چیزی جدید می دانند و حالت اول آن را در نظر نمی گیرند، برخی دیگر از جمله هینریکس و بایتکر معتقدند در کار هنری قبل از هر چیزی باید قدمت طبیعی اثر حفظ شود. به نظر این دو تن، ویلیام ترنر و هورست یانسن به این علت در کار مرمت از کاغذ قدیمی استفاده می کردند که به علت کهنگی زرد و رنگ پریده است.

اما اگر قسمتی از یک کار هنری از میان رفته باشد و نسخه اصل دیگری نباشد تا براساس آن ترمیم صورت بگیرد، مرمت کاران دو شیوه را برمی گزینند. بعضی براساس تجربه ای که دارند عمل می کنند و بعضی دیگر روش اعمال شده در ترمیم نقاشی های دیواری را به کار می برند. بدین شیوه که قسمت ناقص را مانند قسمت اصلی رنگ می کنند به طوری که بیننده از دور متوجه ترمیم و اینکه نسخه به اصلاح نیاز داشته است نمی شود، اما بیننده از نزدیک به کار ترمیم و متجانس شدن قسمت های ناقص و اصلی تابلویی می برد. در این روش محل ترمیم در ابتدا مشخص است. از عمر این روش بیش از ۲۵ سال نمی گذرد. فن مرمت به حدی پیش رفت که در دهه هفتاد کارهای هنری همچون لباس شسته شده تمیز از آب در می آمد.

اگر به عنوان مثال تابلوی میرو را که آثار جویدن و دندان های موش روی آن بارز است، در نظر بگیریم، متوجه می شویم اساس مرمت آن تابلو، به کاربردن کاغذهای مرمت نقاشی است. مرمت کاران انواع کاغذهای مرمت را در اختیار دارد. بعضی از کاغذها در پوشه و بعضی دیگر در سینی قرار دارند. کاغذ ژاپنی یکی از آنهاست که مانند تار عنکبوت نازک است و وزن یک مترمربع از آن از ۷ گرم بیشتر نیست. همچنین کاغذ دست ساز انگلیسی که به پارچه شباهت دارد و برای

ترمیم نسخه های خطی قرون وسطا به کار می رود. شایان توجه است که بیشتر کاغذها در اصل ژاپنی هستند و مشهور است که ژاپن از دو هزار سال پیش تاکنون کاغذ می سازد، ساختن کاغذ تا سال ۱۳۹۰ به اروپا نرسید و در این سال وارد اروپا شد. تا این زمان مردم روی پوست می نوشتند. در این روش از آهک استفاده می کردند و همچنین روش هایی به کار می بردند تا نوشته ها ثابت بماند. سپس لایه های پوست به شکل کتاب جمع می شد. اما کاغذ ماده ای مرکب از الیاف بود که در اصل از گونی، کتان یا کنف در اثر به عمل آوردن، تهیه می شد. از قرن نوزدهم از روش نرم کردن چوب برای تهیه کاغذ استفاده شد بدین گونه که الیاف چوب با افزودن مواد شیمیایی از آن جدا می شود و در کنار هم قرار می گیرد و سپس کاغذ به دست آید.

امروزه مرمت کار از میان مجموعه کاغذهایش، قطعه ای مشابه کاغذ مورد ترمیم را برمی گزیند و هر دو را روی میز روشن خود قرار می دهد سپس با فرچه خیس محل های آسیب دیده را تمیز می کند بعد با چاقو ضخامت کاغذ جدید را کم می کند و آن را متناسب با محل آسیب دیده می سازد. به این ترتیب شکلی برعکس زاویه کاغذ مورد ترمیم پدید می آید و امکان دارد که الیاف کاغذ جدید به یکدیگر وصل شوند. اما اگر کار دقیق نباشد در ورق تاب به وجود می آید. سپس هر دو کاغذ یعنی هم کاغذ جدید و هم کاغذ مورد ترمیم روی دیگری قرار داده می شوند و با چسب نشاسته گندم که محلول در آب است، به همدیگر چسبانده می شود. در این صورت بیننده قادر نخواهد بود که میان دو کاغذ تفاوتی پیدا کند. اما در مورد مدت زمان این کار، روت هینریکس می گوید: "من کسانی را می شناسم که برای اصلاح پارگی یک کاغذ روزها کار می کنند و این بستگی به مقدار آسیب دیدگی آن کاغذ دارد". برای مردم تعجب آور است وقتی بدانند که امروزه مرمت کاران می توانند حتی

سوراخ‌های ایجاد شده در کاغذ را پر کنند.

یک خانم مرمت کار ژاپنی کارش را به نواختن موسیقی بایک ساز تشبیه می‌کند به دلیل آنکه بدون شک در موسیقی به تمام جزئیات توجه می‌شود. مرمت کار کاغذ نمی‌تواند مانند مرمت کار تابلوی روغنی روتوش کند و هر اصلاحی باید روی خود کاغذ انجام شود. به این ترتیب باید در گام اول کاغذ را اصلاح کرد و سپس به اصلاح نقاشی پرداخت و آن به وسیله جست و جوی نقطه به نقطه نقاط در رسم با به کارگیری فرچه خاص انجام می‌شود. در این روش حتی خطوط بزرگ بسیار ملایم تکمیل می‌شود.

علاوه بر این مرمت کاران در زمینه حفاظت و نگهداری کاغذ از آسیب هم فعالیت می‌کنند. آنها مجموعه‌ای از فعالیت‌های تخصصی را برای جلوگیری از پیش آمدن آسیب انجام می‌دهند و توصیه‌هایی مثلاً در روش نگهداری مناسب تابلوها در میان مواد موزه‌ای ارائه می‌کنند. در بسیاری از قاب تابلوهای ساخته شده در پنجاه سال اخیر بمب ساعتی وجود دارد. در واقع در ساخت قاب بسیاری از تابلوها از ورق چسبنده استفاده شده است که حاوی مواد چوبی و اسیدی است. ورق

مقوا از ماده چوبی ساخته شده است. در این نوع ورق‌ها مواد چوبی به انتهای ورق چسبنده فشرده می‌شود و خشبین (ماده چوبی گیاه) که جزء چسبی چوب است موجب رنگارنگ شدن قسمت‌های زیرین کاغذ می‌شود و در این حین، اسید، روی کاغذ را تحلیل می‌برد و این تحلیل از ورق چسبنده که زیر قاب قرار دارد به کاغذی که نقاشی روی آن انجام می‌شود و عاری از اسید است منتقل می‌شود. این یک زنگ خطر است به طوری که در مدت ده سال نقاشی‌ها و منابع مکتوب قدیمی، که قرن‌های بسیار سالم مانده‌اند، وضعیت بدی پیدا می‌کنند.

به آغاز سخن درباره آسیب هنری فلورانس بازگردیم و به این نتیجه که امروزه رشته مرمت کاغذ در دانشگاه‌هایی همچون اشتوتگارت، کلن و برن و در زمانی نه چندان طولانی در هیلدهایم^{۱۰} یک تخصص دانشگاهی شده است و در آنجا کارشناسان مرمت، آسارار احیای کاغذ را به مرمت کاران کاغذ آموزش می‌دهند.

تاریخ دریافت: ۸۱۳/۴

10. Hildesheim